

HOE HOUD JE HET SAMEN DROOG?

Het waterschap zorgt er van oudsher voor dat boeren, burgers en buitenlui veilig en met plezier kunnen wonen en werken. De dijken zijn op orde, er is voldoende water, de voeten blijven droog. Maar hoe lang houden ze dat nog vol? Veel wateropgaven, zoals het klimaatvraagstuk, zijn zo groot en complex geworden, dat waterschappen ze alleen niet meer lijken te kunnen oplossen. Andere partijen moeten een bijdrage gaan leveren. Maar wat kunnen die doen en hoe krijg je dat als waterschap voor elkaar?

Eerst het landelijk gebied. Hier komen boer en waterschap elkaar voortdurend tegen. In goede én slechte tijden. De laatste tijd mopperen boeren nogal eens op het waterschap. Door hevige plensbuien blijft er water op hun land staan. Het zou niet snel genoeg worden afgevoerd. Feit is dat boeren zelf ook het nodige kunnen doen om overlast-situaties te verminderen en waterbeheerders te helpen. Daarmee bewijzen ze zichzelf als agrarisch ondernemers trouwens ook een grote dienst.

SPONSWERKING

Wat is het geval? De conditie van landbouwbodems gaat de laatste decennia aanwijsbaar achteruit. Zo kampt ongeveer de helft van de bodems met verdichting door het gebruik van (te) zware machines en intensieve bewerkingen. Hierdoor vermindert de sponswerking van bodems

en houden die minder zoetwater vast. Ook laten beworteling en bodemleven (goed voor de bodemstructuur) te wensen over en is het organisch-stofgehalte vaak te laag. Organische stof in de bodem (resten van plantenwortels, graanstoppels en stalmest) kan veel water opnemen en houdt meststoffen vast, zodat die niet uitspoelen. Verder zorgt het voor een robuuster gewas, dat minder gevoelig is voor ziektes en plagen. Veel boeren hebben door de teruglopende conditie van hun gronden, toenemende droogteperiodes en hevigere piekbuien, inmiddels last van een stagnerende of zelfs teruglopende gewasproductie.

GOEDE GROND

Er liggen kortom kansen voor boer en waterbeheerder samen. In projecten als 'De Vruchtbare Kringloop' (Achterhoek) en 'Bufferboeren' (waar ook STOWA aan

meewerkte) zijn of worden maatregelen beproefd op het snijvlak van agrarische productie, klimaat en waterbeheer. In deze projecten trekken boeren en waterschappen samen op. De vraag is natuurlijk hoe groot de effecten van bodemkundige maatregelen precies zijn op de waterkwaliteit en vooral de waterkwantiteit. Om daar meer inzicht in te krijgen hebben een aantal waterschappen, STOWA, LTO, het ministerie van I&M en enkele kennisinstituten het project 'Goede Grond voor een duurzaam watersysteem' uitgevoerd. De resultaten ervan zijn veelbelovend. Bodemkundige maatregelen kunnen piekafvoeren reduceren. Ook zou de beregeningsbehoefte erdoor kunnen afnemen, terwijl de gewasopbrengsten kunnen toenemen. Op dit moment is men bezig om de resultaten van het onderzoek verder te kwantificeren. De maatregelen lopen uit van een lagere bandenspanning van machines, het gebruik van minder zware en andere machines en het verhogen van het organisch-stofgehalte tot niet-kerende grondbewerking (niet ploegen, red.).

ERKENNEN

De grote vraag bij deze uitkomsten is hoe waterschappers boeren kunnen verleiden tot het nemen van bodemkundige maatregelen en tot samenwerking met het waterschap. Johan Elshof van ZLTO heeft er een duidelijke mening over: 'Als er voor boer en waterschap samen duidelijk aanwijsbare voordelen liggen, dan zijn boeren graag bereid met het waterschap in gesprek te gaan. Ze willen ook best investeren, maar ze willen wel vooraf weten bin-

nen welke termijn ze deze investeringen hebben terugverdiend. Kortom: wat leveren de investeringen op aan extra baten in de vorm van hogere en betere gewasopbrengsten? Hoe duidelijker dat is, hoe eerder boeren geneigd zullen zijn mee te werken. Er ligt een mooie taak om kennis van onderzoeksinstituten om te bouwen naar praktische kennis, die toepasbaar is voor boer en tuinder.'

VIERDE GEWAS

Johan Elshof ziet ook andere mogelijkheden om samen op te trekken. De boer levert zogenoemde blauwe diensten aan het waterschap. Hij noemt dat zelf 'waterberging als het vierde gewas'. 'Bij hevige neerslagpieken, heeft het waterschap ruimte nodig om water tijdelijk te bergen. Die ruimte ontbreekt nu vaak. Met als gevolg dat boeren achteraf schade hebben door wateroverlast. Dat leidt vaak tot discussies over de hoogte van schadevergoedingen. Dat kun je voorkomen door vooraf met boeren afspraken te maken over het realiseren van tijdelijke waterparkeerplaatsen op hun grond. Daar wordt vooraf een vergoeding voor afgesproken, ongeacht hoe vaak er water wordt geborgen, hoe lang en hoe veel. Huidige regelgeving omtrent staatssteun verbiedt dit soort constructies tot dusver helaas. Maar in het licht van de klimaatverandering moeten we hier opnieuw serieus naar kijken.'

SAMENWERKING IN DE STAD

Dan de stad. Hier is het vraagstuk mogelijk nog veel ingewikkelder dan in landelijk gebied. De oplossingen zullen niet alleen in het stedelijk watersysteem moeten worden gevonden, maar ook in de ruimte eromheen, door meerdere partijen. Die ruimte is voor het overgrote deel verhard en bovendien vaak voor niet meer dan dertig of veertig procent in handen van de overheid. De rest is veelal van woningbouwcorporaties, projectontwikkelaars en inwoners. Kortom: klimaatadaptatie in stedelijk gebied is niet alleen een technisch-inhoudelijk probleem, maar bovenal een bestuurlijk-samenwerkingsvraagstuk.

FLINKE VORDERINGEN

De samenwerking tussen gemeenten en waterschappen op het gebied van de (afval)waterketen heeft sinds 2011 gelukkig flinke vorderingen gemaakt. Directe aanleiding daarvoor was de ondertekening van het Bestuursakkoord Water. Het adagium van dat akkoord was: zelfde kwaliteit, minder bestuurlijke drukte én lagere kosten. Dat laatste vooral door betere samenwerking in de waterketen. Zo moeten waterschappen en gemeenten in 2020 gezamenlijk 380 miljoen per jaar besparen. Secretaris-directeur van Waterschap Brabantse Delta Hein van Stokkom is co-voorzitter van een kernteam dat deze samenwerking

DE KLIMAATACTIEVE STAD (KAS)

De Klimaatactieve Stad KAS is een beweging van waterschappen, die een bijdrage wil leveren aan een leefbare stad waarin goed met water en klimaat wordt omgegaan. Daarvoor zijn nieuwe kennis en innovaties nodig. Maar het gaat ook om nieuwe samenwerkingsverbanden, nieuwe bestuurlijke arrangementen en nieuwe financieringsmogelijkheden. De Klimaatactieve Stad richt zich met name op deze governance aspecten.

Onder de vlag van KAS bezoeken waterschappers onder meer klimaatadaptatieprojecten in de stedelijke omgeving. Daarbij wisselen zij kennis en ervaringen uit met elkaar en met vertegenwoordigers van gemeenten. Deze bezoeken spelen ook een rol in de onderzoekslijn Klimaatbestendige Stad van het Nationaal Kennisprogramma Water & Klimaat, een vervolg op het Deltaprogramma. STOWA en de Unie van Waterschappen ondersteunen de beweging.

Watergraaf Stefan Kuks van Waterschap Vechtstromen.

ondersteunt. Hierin zitten vertegenwoordigers van alle betrokken partijen. ‘Gemeenten en waterschappen boeken samen prima resultaten op alle fronten. Het was in het begin wel even wennen. Maar ik ben heel optimistisch over het behalen van het uiteindelijke besparingsdoel.’ De beide overheden hebben zich in de samenwerking in eerste instantie vooral gericht op riolering en afvalwaterzuivering, aldus Van Stokkom: ‘Omgaan met hemelwater maakt daar logischerwijs onderdeel van uit. Door de recente neerslagebeurtenissen wordt hemelwateroverlast steeds nadrukkelijker meegenomen in deze samenwerkingsverbanden. Ze lijken mij daar ook bij uitstek het platform voor.’

ACCEPTEREN

Watergraaf Stefan Kuks van Waterschap Vechtstromen is, als drijvende kracht achter de Klimaatactieve Stad (zie kader), nauw betrokken bij stedelijke klimaatadaptatie. Volgens hem kunnen waterschappen samen met gemeenten en private partijen veel doen om steden klimaatbestendiger te maken. Maar wateroverlast altijd geheel voorkomen, is volgens hem een brug te ver. ‘We zullen dat moeten accepteren, en daarover helder moeten communiceren met bewoners. Dat is een lastige opgave. Want dat het leven in een delta waterrisico’s met zich meebrengt, zijn we bijna helemaal vergeten.’

DE STAD IN

Toch is Kuks bepaald niet somber: ‘Wonen en werken in stedelijke omgeving is hip. Mensen willen de Vinex-wijk uit en weer de stad in. Dat biedt geweldige kansen voor stedenbouwkundige ontwikkelingen in de richting van

meer duurzaamheid, lokale energievoorziening, en meer groen en blauw om de effecten van klimaatverandering op te vangen. Je moet daarvoor als gemeente en waterschap wel aansluiten bij de investeringsritmes in stedelijk gebied. En als overheden moeten we een duidelijke visie hebben waar we naartoe willen. Dat geeft houvast en richting aan de mogelijkheden die langs komen. Daar werken we binnen de Klimaatactieve Stad hard aan.’ Eén ding is voor hem zo klaar als een klontje: waterschappen en gemeenten komen er niet als ze alleen maar hun eigen ding blijven doen, op de manier waarop ze dat altijd al deden: ‘Je moet breder durven kijken, en anders durven handelen dan je vanuit je eigen wettelijke taken en verantwoordelijkheden gewend bent.’

ZOEKPROCES

Stefan Kuks is ervan overtuigd dat gemeenten en waterschappen de klimaatopgaven in de stad kunnen tackelen, samen met andere partijen als woningbouwcorporaties, projectontwikkelaars, bouwers en zelfs particulieren. De vraag is natuurlijk hoe: verleiden of voorschrijven? ‘Er zijn allerlei mogelijkheden om te zorgen dat steden klimaatbestendiger worden. Bouwregelgeving kan goed, maar ook verstarrend werken. Financiële incentives kunnen de creativiteit bevorderen. Goede communicatie of het afsluiten van convenanten zijn ook opties. Het is afhankelijk van de situatie ter plekke. Ik merk dat de wil er vaak is, maar men niet goed weet hoe je ergens moet komen. STOWA kan in zo’n geval het verschil maken door dat zoekproces te faciliteren en de effecten van uiteenlopende mogelijkheden te onderzoeken.’